

Uz nekoliko prethodnih izvanrednih izdanja edicije „Istorijsko sećanje“, Zavod za udžbenike, zajedno sa Institutom za filozofiju i društvenu teoriju, obradovao nas je još jednom knjigom vrednom pažnje. Priređivači (ujedno i redakcija prevoda) Michal Sladeček, Jelena Vasiljević i Tamara Petrović Trifunović, načinili su pažljiv izbor tekstova dvadeset vrsnih autora, razvrstavši ih u četiri poglavlja, odnosno devetnaest podpoglavlja zbornika *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*. Reč je o prevodilačko-uredničkom poduhvatu koji, prema rečima samih priređivača, „ima za cilj da na jednom mestu objedini i sistematski izloži neke od najrelevantnijih tekstova iz oblasti kolektivnog sećanja i pamćenja“. Zbornik zaista i uspeva ne samo da omogući pristup temeljnoj literaturi iz tog polja na našem jeziku, nego i da odgovori na uočeni značaj teme ponudom širokog spektra istraživačkih pristupa.

Kolektivno sećanje i politike pamćenja, priredili Michal Sladeček, Jelena Vasiljević, Tamara Petrović Trifunović, Zavod za udžbenike, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd 2015.

Nada Banjanin Đuričić

U zgusnutom i inspirativnom Predgovoru Michal Sladeček i Jelena Vasiljević upućuju čitaoca u razuđenu sadržinu knjige, te na pregledan i jasan način predočavaju tematiku poglavlja. Prvo poglavlje „Kolektivno sećanje: društveni, kulturni i politički fenomen“ uvodi nas u ključne pojmove sećanja, zajednice, politike i kulture, ukazujući na neraskidivu povezanost ličnog, individualnog sećanja, sa grupnim i istorijskim sećanjem. Ovim kolektivnim, konstituisanim sećanjem, kao problemom sociologije, studija kulture i političke nauke, posebno se bavi Moris Albvaš, francuski sociolog, čiji se konačno na srpski preveden rad smatra fundamentalnim za izučavanje „kolektivnog“ sećanja.

U drugom poglavlju „Sećanje kao filozofsko-etički problem“ susrećemo se sa razmatranjima „korisnosti zaboravljanja“ i moralne dužnosti praštanja. Ovde će sećanje kao moralni imperativ biti propitano sa aspekta plemenitosti zaboravljanja. I ne samo to. Cvetan Todorov ukazuje na jedan zanimljiv moment: u negovanju kulture sećanja „dostojanstvenije je i časnije preći sa sopstvene nesreće ili nesreće bliskih, na tuđu nesreću“. Kako je to slikovito pojasnio Andre Švarc-Bart – objašnjavajući zašto se nakon bavljenja temom genocida nad Jevrejima okrenuo nesreći crnih robova – roda se na hebrejskom naziva „Hassida (privržen) jer voli svoje bližnje, iako je pritom svrstana među nečiste ptice. Zašto? Zato što ima ljubavi samo za svoje bližnje“. Jan Haking, s druge strane, ispituje vezu zajedničkog i ličnog sećanja. Jedna od očiglednih veza među njima jeste trauma. „Nauka o traumatičnom stresu kaže da pojedinci koji su preživeli boravak u koncentracionim

logorima, a zatim i njihovi potomci, pate od psiholoških posledica traume slične onima od kojih pate žrtve zlostavljanja dece. Veza sa upamćenom traumom je svakako drugačija, ali iza svake od njih nalazi se sećanje na traumu, ili možemo reći, kako se Frojd dosetio, 'pacijenti koji boluju od histerije, zapravo boluju od sećanja'.

U trećem poglavlju „Istorija, nacija i sećanje“ razmatra se uloga sećanja u procesu konstituisanja nacionalnih istorija i tradicija. Kako na jednom mestu piše Pjer Nora, „U zemljama Trećeg sveta obnavljanje prošlosti, poništene kolonijalnim porobljavanjem, jeste prvi korak u formiranju nacionalnog identiteta. Komunističke zemlje koje su doživele državnu zabranu prošlosti primoravaju istoriju da postane potpuno militantna, i da pamćenje bude potkazivačko. Čak su i Sjedinjene Američke Države, što zbog kratkoće svoje istorije ali i specifičnosti svog akta nastajanja, opterećene diskursom porekla“.

Tekstovi četvrtog poglavlja „Ideološki i politički kontekst pomame za sećanjem“ bave se razmatranjem istorijskih i ideoloških aspekata preispitivanja značaja sećanja i novih okvira u kojima će se ispisivati narativi o sopstvenoj prošlosti. U isprepletenosti sećanja, mržnje i praštanja ne iscrpljuje se naš odnos prema prošlosti. Kako kažu priređivači, to su i politički performansi koji odlučujuće utiču na put kojim ćemo ići u budućnosti. Tako, Barbara A. Mištal uočava povezanost „potrage za dušom“ s potragom za identitetom: „U mnogim oblastima koje se mogu smatrati izvorom duhovnosti, pojam duše razmatra se u kombinaciji s pojmom sećanja“.

Kolektivno sećanje se ogleda u sposobnosti društva da „aktivira“ ili „reaktualizuje“ pojedine događaje iz prošlosti. Priređivači primećuju da „u većim grupama poput nacije ili crkve sećanje se 'konstruiše' posredstvom simboličkih formi – znakova, tekstova, rituala, ceremonija, spomenika, memorijalnih centara, sletova, obreda, priredbi, pri

čemu se transmisija sećanja oslanja na muzeje, biblioteke, nastavne programe, arhive itd. Kroz ove simboličke prezentacije odražava se i klasifikacija prošlosti na značajnu, manje vrednu i suvišnu, na korisnu i beskorisnu, na vrednu pomena i osuđenu na zaborav“.

Knjiga *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, nije naodmet reći, preko je potrebna na ovim prostorima. Savremena društva, pa i naše – makar se po mnogo čemu ne bi mogla svrstati u savremena – često se opisuju kao „neizlečivo obolela od amnezije“. Koliko smo puta čuli rečenicu, gotovo izreku, da je „istorija učiteljica života“ i, ne razmisliši, ponovili tu besmislicu, tek naknadno uvidevši da mnogo više istine leži u drugoj, možda manje poznatoj, rečenici da „iz istorije možemo naučiti samo jednu stvar – a to je da iz istorije ne možemo ništa naučiti“. Sadržaj kolektivnog sećanja može biti samo konstrukt, projekcija, kultura ili – politika.

Da li deluje proročanski, da li nas boli, opominje ili tek podseća Santajanina formulacija: „Onaj ko zaboravlja ili prezire istoriju, osuđen je da je ponovo preživeti“. Ili, možda, Azra poznatije zvuči: „ko ne pamti, iznova proživljava“. I, kako, na kraju ovog prikaza, zaobići pesmu „Sećanje“ izraelskog pesnika Jehude Amihaja kad, ponekad, poezija može biti rečitija od teorije u zastupanju i kultivisanju nezaborava:

Neka se brdo uspomena seća umesto mene. / To je razlog zašto postoji. Neka se „park u-znak-sećanja“ seća, / neka se ulica „nazvana-po“ seća, / neka se „dobro-poznata“ zgrada seća, / neka se sinagoga, po Bogu nazvana, seća, / Neka se zamotani svitak Tore seća. Neka se zastave sećaju, / ti raznobojni velovi istorije: tela koja su u njih umotana / odavno su postala prašina. Neka se prašina seća. / Neka se prljavština pred kapijom seća. Neka se novorođeni sećaju. / Zveri u polju i ptice na nebesima / neka se hrane i neka se sećaju. / Neka se svi oni sećaju tako da ja mogu da se odmorim.